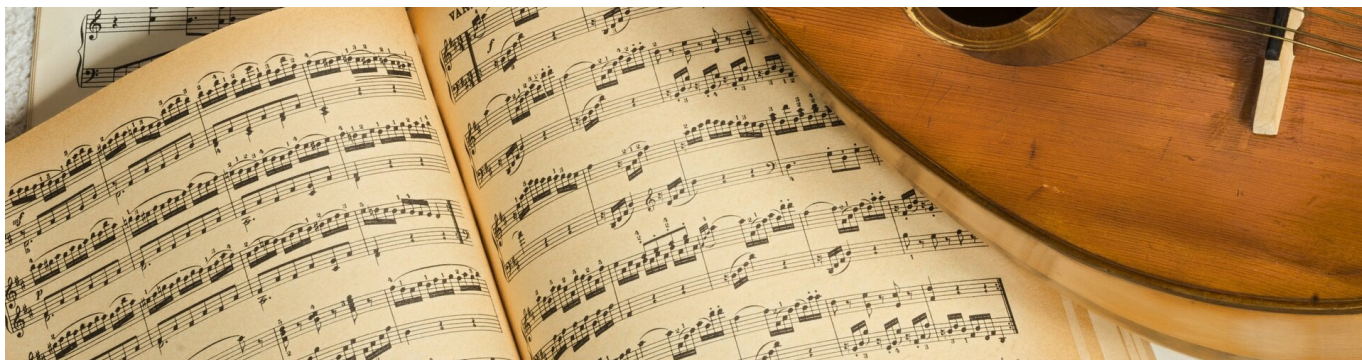

Epoki w dziejach muzyki – barok w Polsce

- Epoki w dziejach muzyki – barok w Polsce

Epoki w dziejach muzyki – barok w Polsce

Źródło: Jacek Jackowski.

Ważne daty

1597 – 1750 lata trwania baroku.

1560-1620 – lata życia Mikołaja Zieleńskiego – kompozytora renesansu i baroku,

ok. 1590 – 1648/1649 – lata życia Adama Jastrzębskiego – kompozytora baroku,

1601-1670 – lata życia Bartłomieja Pękiela – kompozytora baroki i królewskiego kapelmistrza,

1597 – Giovanni Gabireli, *Magnificat*,

1748-1749 – Johann Sebastian Bach, *Wielka msza h-moll*.

Scenariusz lekcji dla nauczyciela:

I. Indywidualna i zespołowa ekspresja muzyczna.

4. W zakresie słuchania i percepcji muzyki. Uczeń:

1) świadomie słucha wybranych dzieł literatury muzycznej (fragmentów lub/i w całości):

a) reprezentatywnych dla kolejnych epok (od średniowiecza do współczesności),

3) rozpoznaje i analizuje utwory muzyczne określając ich elementy, nastrój i charakter, formułuje wypowiedzi, stosując pojęcia charakterystyczne dla języka muzycznego;

II. Język i funkcje muzyki, myślenie muzyczne, kreacja i twórcze działania.

4. Uczeń wykazuje się znajomością i dokonuje charakterystyki:

4) faktury muzycznej: homofoniczna, polifoniczna.

6. Wymienia nazwy epok w dziejach muzyki (średniowiecze, renesans, barok, klasycyzm, romantyzm, muzyka XX w.) oraz potrafi wskazać kompozytorów reprezentatywnych dla nich.

8. Potrafi uzasadnić własne preferencje muzyczne, argumentując swoje wybory.

III. Kultura muzyczna, narodowe i światowe dziedzictwo kulturowe. Uczeń:

1) zna repertuar kulturalnego człowieka, orientując się w sztandarowych utworach z dziejów historii muzyki i współczesnej kultury muzycznej oraz wartościowej muzyki popularnej.

Nauczysz się

charakteryzować muzykę baroku;

opisywać twórczość polskich kompozytorów barokowych;

analizować dzieła muzyczne;

stosować właściwą terminologię muzyczną.

Barok jako epoka

Określenie barok pochodzi z języka francuskiego (baroque, co oznacza bogactwo ozdób), choć często przywołuje się jego portugalski odpowiednik (barocco jako perłę o nieregularnym kształcie). Mimo że za ojczyznę baroku uważa się Francję, w muzyce jego początki miły miejsce we Włoszech i wyznacza go pierwsza zachowana **opera** – *Euridice*, napisana przez Jacopa Perię w 1600 roku. Koniec epoki przypada na rok 1750 – datę śmierci Johanna Sebastiana Bacha. Barokowe dzieła muzyczne charakteryzują się bogactwem form, kontrastami rejestrów, zdobnictwem w postaci **melizmatów** i wielogłosowością, rozkwitem **polifonii**. Zgodnie z przyjętą w baroku zasadą *docere, delectare, movere* (z łac. *uczyć, bawić, wzruszać*), muzyka pełniła też rolę edukacyjną, stosując liczne figury retoryczne i stosowne do literackich formy konstrukcyjne.

Polecenie 1

Zapoznaj się z zapisem nutowym i wysłuchaj renesansowego *Kyrie z Missa Papae Marcelli* Giovanniego Pierluigiego da Palestriny oraz fragmentem barokowego *Kyrie z Wielkiej mszy h-moll* Johanna Sebastiana Bacha. Napisz, jakie emocje towarzyszą Ci podczas słuchania każdego z dzieł. Określ różnice i podobieństwa obu kompozycji.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dn1TNWmGe>

Nagranie całości *Kyrie z Wielkiej Mszy h-moll* Jana Sebastiana Bacha. Utwór wykonuje chór mieszany z towarzyszeniem orkiestry barokowej. Utwór rozpoczyna się wspólnym śpiewem *Kyrie, Kyrie eleison*. Głosy zasadniczo śpiewają razem, czasami pojawiają się niewielkie przesunięcia, ale słuchacz ma poczucie, że słyszy wspólnie śpiewający chór. Po krótkim fragmencie ze śpiewem następuje przejmująca i smutna część instrumentalna. Później następuje część polifoniczna. Rozpoczynają tenory, potem dołączają alty, jeszcze później sopran pierwsze, a po kilku taktach sopran drugie. Głosy śpiewają tekst i w różnym czasie mijają się. Tworzy się bardzo rozbudowana, misterna konstrukcja polifoniczna. W różnych momentach, różne głosy wychodzą na plan pierwszy. W pewnym momencie głosy łączą się we wspólnym śpiewie *eleison*. Wielokrotnie powtarzają to słowo. Potem następuje część instrumentalna, melancholijna, spokojna, modlitewna. Później śpiew rozpoczynają kolejne głosy męskie śpiewając *Christe eleison*. Po dłuższym fragmencie dołączają głosy żeńskie. Znowu budowana jest skomplikowana polifoniczna faktura. By pod koniec utworu głosy połączyły się we wspólnym śpiewie *eleison*.

Muzyka baroku na ziemiach polskich

Okres baroku w Polsce przepełniony był licznymi wojnami i narastającymi problemami społeczno-gospodarczymi. Mimo tego funkcjonowały ważne ośrodki muzyczne, m.in. na Zamku Królewskim w Warszawie i Katedrze na Wawelu. Do dziś zachowało się wiele polskich kompozycji religijnych. Jedną z nich jest zbiór *Offertoria et Communiones totius*

anni Mikołaja Zieleńskiego. Twórczość kompozytora nawiązuje do stylu **szkoły weneckiej**, wykorzystuje **polichóralność** oraz wykształconą w baroku **technikę koncertującą**.

Polecenie 2

Wysłuchaj nagrania *Magnificat z Ofertoria et Communiones totius anni* Mikołaja Zieleńskiego oraz *Magnificat* Giovanniego Gabrieli – przedstawiciela szkoły weneckiej. Porównaj kompozycje.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dn1TNWmGe>

Nagranie utworu *Magnificat* Mikołaja Zieleńskiego. Utwór wykonują trzy chóry. Śpiew rozpoczyna się śpiewem mężczyzny *Magnificat*, wszyscy śpiewacy odpowiadają mu radośnie *anima mea Dominum*. Na nagraniu słyszymy bardzo różne zestawienia głosów. Utwór jest efektowny, radosny, majestatyczny.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dn1TNWmGe>

Nagranie utworu *Magnificat* Giovanniego Gabrieli. Utwór podobnie jak poprzedni rozpoczyna się śpiewem jednego mężczyzny: *Magnificat*, tym razem radosne *anima mea* odpowiada nie tylko chór, ale też orkiestra. Ważną rolę pełnią instrumenty dęte. Utwór jest bardziej majestatyczny, ale spokojniejszy. Brzmienia są donośne. W środkowej części pojawiają się partie solowe poszczególnych głosów.

Rozwijała się także muzyka instrumentalna, czego przykładem jest dwadzieścia siedem kompozycji zawartych w zbiorze *Canzoni e concerti* Adama Jarzębskiego. Do *najsłynniejszych dzieł twórcy należą Berlinesa, Chromatica i Taburetta*.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dn1TNWmGe>

Nagranie utworu „*Berlinesa*” z cyklu „*Canzone e concerti*” Adama Jarzębskiego. Utwór wykonuje orkiestra barokowa. Nastrój utworu bardzo często się zmienia, zdarzają się fragmenty spokojne, wręcz lamentacyjne, jak i fragmenty skoczne i bardzo radosne.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dn1TNWmGe>

Nagranie utworu „*Chromatica*” z cyklu „*Canzone e concerti*” Adama Jarzębskiego. Utwór wykonuje orkiestra barokowa. Początek utworu przypomina rozmowę trzech instrumentów smyczkowych. Później następuje część skoczna i radosna, a jeszcze później

część nostalgiczna. Przedostatnia część utworu jest radosna i taneczna. W ostatniej części utworu powtarza się początkowa „rozmowa instrumentów smyczkowych”.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dn1TNWmGe>

Nagranie utworu „Tamburetta” z cyklu „Canzone e concerti” Adama Jarzębskiego. Utwór wykonuje orkiestra barokowa: instrumenty smyczkowe i klawesyn. Utwór jest szybki, radosny i skoczny. Występują liczne zmiany dynamiczne.

Jednym z najwybitniejszych kompozytorów polskiego baroku jest Bartłomiej Pękiel. Twórca był kapelmistrzem warszawskiej orkiestry królewskiej. Artysta stworzył wiele dzieł religijnych, m.in. *Missa paschalis*, *Missa Concertata la Lombardesca*. Jego najsłynniejszą kompozycją jest jednak *Audite mortales*, uważane za pierwsze polskie **oratorium** i podejmujące temat Sądu Ostatecznego. Kompozytor wykorzystywał technikę **polichóralną** oraz typowy dla baroku styl koncertujący.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dn1TNWmGe>

Nagranie „Tu es Domine” fragmentu „Audite mortales” Bartłomieja Pękiela, Utwór to napisane do anonimowego łacińskiego libretta pierwsze polskie oratorium. W nagranych fragmencie pojawiają się fragmenty solowe: altowy głos Anioła, tenorowe – lęki i ból potępionych grzeszników, basowe – głos Zbawiciela, a także fragmenty wykonywane przez zespół. Muzyka bardzo umiejętnie przekazuje emocje – łagodność anioła, cierpienie potępionych i surowość sędziego.

Ćwiczenie 1

Określ ramy czasowe baroku.

Początek

Koniec

Ćwiczenie 2

Zaznacz, jaki typ muzyki dominował w muzyce polskiego baroku.

☐

muzyka świecka

☐

muzyka religijna

Ćwiczenie 3

Wskaż autora poniższego przykładu muzycznego.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dn1TNWmGe>

„Audite morales”, „Tu es Domine”, XVII w., online-skills, CC BY 3.0

Nagranie „Tu es Domine” fragmentu „Audite mortales”. Utwór to napisane do anonimowego łacińskiego libretta pierwsze polskie oratorium. W nagranych fragmentach pojawiają się fragmenty solowe: altowy głos Anioła, tenorowe - lęki i ból potępionych grzeszników, basowe - głos Zbawiciela, a także fragmenty wykonywane przez zespół. Muzyka bardzo umiejętnie przekazuje emocje - łagodność anioła, cierpienie potępionych i surowość sędziego.

☐ Mikołaj Zieleński

☐ Adam Jastrzębski

☐ Bartłomiej Pękiel

☐ Giovanni Gabrieli

Ćwiczenie 4

Określ prawdziwość zdań.

☐ Z powodu licznych wojen barok nie był korzystną epoką dla twórców polskich.

☐ Bartłomiej Pękiel był kapelmistrzem królewskiej orkiestry w Warszawie.

☐ Określenie barok pochodzi z języka hiszpańskiego.

☐ Za początek baroku uznaje się śmierć Johanna Sebastiana Bacha.

Ćwiczenie 5

Dopasuj definicje do pojęć.

Oratorium

Ozdobnik melodyczny złożony z co najmniej dwóch dźwięków, wykonywanych na jednej sylabie tekstu.

Opera

Monumentalny utwór wokально-instrumentalny, o tematyce przeważnie religijnej.

Melizmat

Sceniczny dramat muzyczny.

Ćwiczenie 6

Zaznacz ważne polskie ośrodki muzyczne w okresie baroku.

☐

Ratusz w Poznaniu

☐

Pałac Łazienkowski w Warszawie

☐

Katedra na Wawelu

☐

Zamek Królewski w Warszawie

Ćwiczenie 7

Wysłuchaj dzieła muzycznego i zaznacz zbiór, z którego pochodzi.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dn1TNWmGe>

Adam Jastrzębski, „Tamburetta”, XVII w., online-skills, CC BY 3.0

Nagranie utworu “Tamburetta” Adama Jarzębskiego. Utwór wykonuje orkiestra barokowa: instrumenty smyczkowe i klawesyn. Utwór jest szybki, radosny i skoczny. Występują liczne zmiany dynamiczne.

-
- ☐ Audite morales
 - ☐ Missa Concertata la Lombardesca
 - ☐ Ofertoria et Communiones totius ann
 - ☐ Canzoni e concerti

Słownik pojęć

Opera

sceniczny dramat muzyczny.

Melizmat

ozdobnik melodyczny złożony z co najmniej dwóch dźwięków, wykonywanych na jednej sylabie tekstu.

Polifonia

muzyka mająca wiele linii melodycznych współbrzmiących ze sobą.

Oratorium

monumentalny utwór wokально-instrumentalny, o tematyce przeważnie religijnej.

Polichóralność

technika kompozytorska polegająca na operowaniu w kompozycji kilkoma grupami chóralnymi (zwykle 2 lub 3), rozmieszczonymi w stosunkowo odległych od siebie

miejscach jednego pomieszczenia, śpiewającymi a cappella lub z zespołem instrumentalnym.

Szkoła wenecka

grupa włoskich i flamandzkich kompozytorów i teoretyków muzyki, działających w Wenecji w XVI wieku.; wykształcili technikę polichóralną; skryształizowali formy muzyki instrumentalnej (toccata, ricercar, canzona, sonata); na początku XVIII w.; ustalili oni podstawowe współczynniki opery, rozwinęli styl belcanto.

Technika koncertująca

technika, która polega na przeciwstawianiu i współdziałaniu dwóch lub więcej partii w utworze muzycznym (np. solowej i orkiestrowej). Technika ta była rozwijana w okresie baroku. Wywodzi się z techniki polichóralnej.

Słownik pojęć opracowano na podstawie:

encyklopedia.pwn.pl

I. Poniatowska, Słownik Szkolny – Muzyka, WSiP, Warszawa 1997.

Biblioteka muzyczna

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dn1TNWmGe>

Nagranie całości Kyrie z Wielkiej Mszy h-moll Jana Sebastiana Bacha. Utwór wykonuje chór mieszany z towarzyszeniem orkiestry barokowej. Utwór rozpoczyna się wspólnym śpiewem Kyrie, Kyrie eleison. Głosy zasadniczo śpiewają razem, czasami pojawiają się niewielkie przesunięcia, ale słuchacz ma poczucie, że słyszy wspólnie śpiewający chór. Po krótkim fragmencie ze śpiewem następuje przejmująca i smutna część instrumentalna. Później następuje część polifoniczna. Rozpoczynają tenory, potem dołączają alty, jeszcze później sopranów pierwsze, a po kilku taktach sopranów drugie. Głosy śpiewają tekst i w różnym czasie mijają się. Tworzy się bardzo rozbudowana, misterna konstrukcja polifoniczna. W różnych momentach, różne głosy wychodzą na plan pierwszy. W pewnym momencie głosy łączą się we wspólnym śpiewie eleison. Wielokrotnie powtarzają to słowo. Potem następuje część instrumentalna, melancholijna, spokojna, modlitewna. Później śpiew rozpoczynają kolejne głosy męskie śpiewając Christe eleison. Po dłuższym fragmencie dołączają głosy żeńskie. Znowu budowana jest skomplikowana polifoniczna faktura. By pod koniec utworu głosy połączyły się we wspólnym śpiewie eleison.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dn1TNWmGe>

Nagranie utworu Magnificat Mikołaja Zieleńskiego. Utwór wykonują trzy chóry. Śpiew rozpoczyna się śpiewem mężczyzny Magnificat, wszyscy śpiewacy odpowiadają mu

radośnie anima mea Dominum. Na nagraniu słyszymy bardzo różne zestawienia głosów. Utwór jest efektowny, radosny, majestatyczny.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dn1TNWmGe>

Nagranie utworu Magnificat Giovanniego Gabrieliego. Utwór podobnie jak poprzedni rozpoczyna się śpiewem jednego mężczyzny: Magnificat, tym razem radosne anima mea odpowiada nie tylko chór, ale też orkiestra. Ważną rolę pełnią instrumenty dęte. Utwór jest bardziej majestatyczny, ale spokojniejszy. Brzmienia są donośne. W środkowej części pojawiają się partie solowe poszczególnych głosów.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dn1TNWmGe>

Nagranie utworu „Berlinesa” z cyklu „Canzone e concerti” Adama Jarzębskiego. Utwór wykonuje orkiestra barokowa. Nastrój utworu bardzo często się zmienia, zdarzają się fragmenty spokojne, wręcz lamentacyjne, jak i fragmenty skoczne i bardzo radosne.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dn1TNWmGe>

Nagranie utworu „Chromatica” z cyklu „Canzone e concerti” Adama Jarzębskiego. Utwór wykonuje orkiestra barokowa. Początek utworu przypomina rozmowę trzech instrumentów smyczkowych. Później następuje część skoczna i radosna, a jeszcze później część nostalgiczna. Przedostatnia część utworu jest radosna i taneczna. W ostatniej części utworu powtarza się początkowa „rozmowa instrumentów smyczkowych”.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dn1TNWmGe>

Nagranie utworu „Tamburetta” z cyklu „Canzone e concerti” Adama Jarzębskiego. Utwór wykonuje orkiestra barokowa: instrumenty smyczkowe i klawesyn. Utwór jest szybki, radosny i skoczny. Występują liczne zmiany dynamiczne.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dn1TNWmGe>

Nagranie „Tu es Domine” fragmentu „Audite mortales” Bartłomieja Pękiela, Utwór to napisane do anonimowego łacińskiego libretta pierwsze polskie oratorium. W nagranych fragmentach pojawiają się fragmenty solowe: altowy głos Anioła, tenorowe – lęki i ból potępionych grzeszników, basowe – głos Zbawiciela, a także fragmenty wykonywane przez zespół. Muzyka bardzo umiejętnie przekazuje emocje – łagodność anioła, cierpienie potępionych i surowość sędziego.

Bibliografia

D. Szlagowska, *Muzyka baroku*, Gdańsk 1998.

I. Poniatowska, Słownik Szkolny – Muzyka, WSiP, Warszawa 1997.